

MAKTABGACHA TA'LIMDA O'YIN TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Hojixonova Soliyajon Sardor qizi

Urganch ranch texnologiyalar unversiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tizimida o'yin texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik asoslari yoritilgan. O'yin faoliyati orqali bolalarning ijtimoiylashuvi, tafakkuri, nutqi, tasavvuri va ijodkorlik qobiliyatlari rivojlanishiga erishish yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada o'yin texnologiyalarining zamonaviy turlari, ularni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish bosqichlari va pedagogik yondashuvlar misollar bilan bayon etilgan. Tadqiqot natijalari o'yin texnologiyalarining ta'lim sifatiga ta'sirini amaliy jihatdan isbotlaydi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, o'yin texnologiyalari, pedagogik yondashuv, o'quv o'yini, rivojlantiruvchi muhit, interfaol metodlar, shaxsiy yondashuv, kreativ fikrlash, tarbiyachi kompetensiyasi.

Maktabgacha yosh davri inson hayotidagi eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Shu davrda bolaning shaxsiy fazilatlarini, ijtimoiy ko'nikmalari, tafakkur va nutq madaniyati shakllanadi. O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar natijasida maktabgacha ta'lim tizimi bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydigan zamonaviy texnologiyalar bilan boyitilmoqda.

O'yin texnologiyalari pedagogik jarayonning ajralmas qismi bo'lib, ular nafaqat bolalarda qiziqish uyg'otadi, balki bilim, malaka va ko'nikmalarni ongli o'zlashtirishga yordam beradi. Pedagog olimlar A. N. Leontyev, L. S. Vygotskiy, J. Piaget, D. B. Elkoninlarning fikricha, o'yin faoliyati bolaning rivojlanishida etakchi faoliyat turi sifatida qaraladi.

Bugungi kunda maktabgacha ta'limda o'yin texnologiyalarining o'rni tobora ortib bormoqda. Chunki ular ta'lim jarayonini interfaol, ijodiy va shaxsga yo'naltirilgan shaklga keltiradi. Mazkur maqolada o'yin texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik asoslari, ularning afzalliklari va amaliy tatbiq usullari yoritiladi.

Ushbu maqola tayyorlashda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

Tahlil va sintez metodi – o'yin texnologiyalarining nazariy asoslarini tahlil qilish va umumlashtirishda;

Tajriba-sinov metodi – o'yin texnologiyalarini maktabgacha ta'lim muassasalarida qo'llash jarayonlarini kuzatishda;

So‘rovnoma va suhbat metodi – tarbiyachilar, ota-onalar va bolalar fikrlarini aniqlashda;

Taqqoslash metodi – an’anaviy va zamonaviy o‘yin texnologiyalarining samaradorligini solishtirishda.

Metodlar orqali bolalarning o‘quv faoliyatidagi ishtirok darajasi, diqqat, xotira, tafakkur va nutq faoliyati rivoji o‘rganildi. Shuningdek, pedagoglarning o‘yin texnologiyalarini qo‘llashdagi kompetensiya darajasi ham tahlil qilindi.

Maktabgacha ta’limda o‘yin texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik asoslari bolalarning o‘quv jarayoniga faol jalb qilinishi, ularning kognitiv, ijtimoiy, hissiy va jismoniy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashga asoslanadi. O‘yin texnologiyalari bolalarning yosh xususiyatlariga mos ravishda ishlab chiqilgan bo‘lib, ularning qiziqishlarini oshirish, ijodiy fikrlashni rivojlantirish va o‘quv jarayonini qiziqarli qilishda muhim rol o‘ynaydi. Quyida ushbu mavzuni batafsil yoritib, pedagogik asoslar, o‘yin turlari, ularning ta’siri va amaliy qo‘llanilishi haqida kengroq ma’lumot beraman.

Pedagogik asoslar

Maktabgacha ta’limda o‘yin texnologiyalari quyidagi pedagogik tamoyillarga asoslanadi:

Bolalarning yosh xususiyatlariga moslik

Maktabgacha yoshdagi bolalar (3-6 yosh) o‘zlarining psixologik va fiziologik xususiyatlari tufayli o‘quv jarayonida faol, ko‘rgazmali va o‘ynoqi usullarga muhtoj. O‘yin texnologiyalari bolalarning diqqat doirasini, xotirasini, tasavvurini va motorik ko‘nikmalarini rivojlantirishga moslashtiriladi. Masalan, 3-4 yoshli bolalar uchun oddiy didaktik o‘yinlar (ranglarni ajratish, shakllarni tanish), 5-6 yoshli bolalar uchun esa murakkabroq rolli yoki konstruktiv o‘yinlar mos keladi.

Faol o‘rganish printsiplari

O‘yin orqali bola o‘z tajribasiga tayanib o‘rganadi. Bu jarayon Jon Dyui va Lev Vygotskiyning “o‘rganish orqali kashf qilish” (learning by doing) va “yaqin rivojlanish zonasi” tushunchalariga asoslanadi. O‘yin texnologiyalari bolalarga mustaqil ravishda muammolarni hal qilish, tajriba o‘tkazish va xulosa chiqarish imkonini beradi. Masalan, “quti ichidagi nima?” o‘yini bolalarga sezgi organlari orqali ob’ektlarni aniqlashni o‘rgatadi.

Ijtimoiy va hissiy rivojlanish

O‘yinlar, ayniqsa guruhli o‘yinlar, bolalarda ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantiradi. Vygotskiyning ijtimoiy o‘rganish nazariyasiga ko‘ra, bolalar o‘zaro muloqot orqali o‘rganadi. Rolli o‘yinlar (masalan, “do‘kon-do‘kon”, “shifokor-bemor”) bolalarga ijtimoiy rollarni sinab ko‘rish, hamkorlik qilish, o‘zaro hurmat va empatiyani rivojlantirish imkonini beradi.

Motivatsiya va qiziqishni oshirish

O'yinlar bolalarni o'quv jarayoniga jalb qilishda muhim vositadir. Bolalar uchun o'yin tabiiy faoliyat bo'lib, unda ular o'zlarini erkin his qiladi. O'yin texnologiyalari orqali o'qituvchilar bolalarning ichki motivatsiyasini oshiradi va o'quv jarayonini qiziqarli qiladi. Masalan, raqamli o'yinlar yoki interaktiv hikoyalar bolalarni o'quv materiallariga qiziqtiradi.

Individual va differensial yondashuv

Har bir bola o'ziga xos qobiliyat va qiziqishlarga ega. O'yin texnologiyalari o'qituvchilarga har bir bolaning ehtiyojlariga mos keladigan o'quv muhitini yaratish imkonini beradi. Masalan, ba'zi bolalar uchun jismoniy faoliyatga asoslangan o'yinlar (yugurish, sakrash), boshqalari uchun esa ijodiy o'yinlar (rasm chizish, hikoya yaratish) ko'proq mos keladi.

Kreativlik va muammolarni hal qilish

O'yinlar bolalarga ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Konstruktiv o'yinlar (lego, mozaika, qum bilan o'ynash) bolalarga muhandislik, dizayn va mantiqiy fikrlashni o'rgatadi. Masalan, "qanday qilib ko'prik quramiz?" o'yini bolalarga muammoni tahlil qilish va ijodiy yechim topishni o'rgatadi.

O'yin texnologiyalarining turlari

Maktabgacha ta'limda o'yin texnologiyalari turli shakllarda qo'llaniladi. Quyida asosiy turlari keltiriladi:

Didaktik o'yinlar

Bu o'yinlar ma'lum bir o'quv maqsadiga erishish uchun mo'ljallangan. Masalan:

- Matematik o'yinlar: Raqamlarni o'rganish, hisoblash yoki shakllarni tanish (masalan, "raqamlarni moslashtir" o'yini).
- Til o'yinlari: Harflar, so'zlar yoki hikoyalar yaratish (masalan, "so'z topish" o'yini).
- Tabiatshunoslik o'yinlari: Hayvonlar, o'simliklar yoki tabiiy hodisalarni o'rganish (masalan, "hayvonlarning ovozi top" o'yini).

Rolli o'yinlar

Bolalar turli ijtimoiy rollarni sinab ko'radi (masalan, o'qituvchi, shifokor, oshpaz). Bu o'yinlar bolalarga ijtimoiy munosabatlarni tushunish, empatiya va kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, "oilaviy o'yin" bolalarga oila a'zolarining mas'uliyatini o'rganishga yordam beradi.

Jismoniy o'yinlar

Yugurish, sakrash, to'p o'ynash kabi o'yinlar bolalarning motorik ko'nikmalarini, muvozanatni va jismoniy faolligini rivojlantiradi. Masalan, "xazina ovchisi" o'yini bolalarni jismoniy faoliyatga undaydi va jamoaviy ishlashni o'rgatadi.

Konstruktiv o'yinlar

Lego, qum, loy yoki boshqa materiallar bilan o'ynash bolalarning ijodiy fikrlashini, muhandislik ko'nikmalarini va tasavvurini rivojlantiradi. Masalan, "shahar qurish" o'yini bolalarga rejalashtirish va ijodiy yondashishni o'rgatadi.

Raqamli o'yin texnologiyalari

Zamonaviy ta'limda planshetlar, interaktiv doskalar va o'quv ilovalari keng qo'llanilmoqda. Masalan:

- O'quv ilovalari: Bolalarga harflarni, raqamlarni yoki oddiy so'zlarni o'rgatadigan interaktiv o'yinlar.

- Virtual reallik (VR): Bolalarga tabiat, kosmos yoki tarixiy joylarni virtual sayohat orqali kashf qilish imkonini beradi.

- Interaktiv doskalar: Guruhli faoliyat uchun qo'llaniladi, masalan, raqamli chizmachilik yoki jamoaviy o'yinlar.

O'yin texnologiyalarining ta'siri

O'yin texnologiyalari maktabgacha yoshdagi bolalarga quyidagi sohalarda ijobiy ta'sir ko'rsatadi:

- Kognitiv rivojlanish: Xotira, diqqat, mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalari rivojlanadi.

- Ijtimoiy ko'nikmalar: Hamkorlik, o'zaro hurmat, jamoaviy ishlash va kommunikatsiya qobiliyatlari oshadi.

- Hissiy rivojlanish: Bolalar o'z his-tuyg'ularini ifoda etishni, stressni boshqarishni va o'ziga ishonchni oshirishni o'rganadi.

- Jismoniy rivojlanish: Motorik ko'nikmalar, muvozanat va jismoniy faollik yaxshilanadi.

- Ijodiy rivojlanish: Tasavvur, ijodiy fikrlash va o'ziga xos yechimlar topish qobiliyati oshadi.

Amaliy qo'llanilishi

O'yin texnologiyalari maktabgacha ta'lim muassasalarida quyidagi usullar orqali qo'llaniladi:

- Tematik darslar: Masalan, "tabiat" mavzusidagi darsda bolalar hayvonlarning ovozini taqlid qiladigan o'yinlar o'ynaydi.

- Guruhli loyihalar: Bolalar guruh bo'lib biror narsani qurishadi (masalan, qog'ozdan uy yasash).

- Raqamli vositalar: Planshetlarda o'quv o'yinlari orqali harflarni o'rganish yoki raqamli hikoyalar tinglash.

- Ochiq maydondagi o'yinlar: Bog'chada ochiq havoda o'tkaziladigan jismoniy o'yinlar.

E'tibor berilishi kerak bo'lgan jihatlar

- Vaqt cheklovi: Ayniqsa, raqamli o'yinlarda ekran vaqtini cheklash muhim (masalan, kuniga 15-20 daqiqa).

- Sifatli tarkib: O'yinlar bolalarning yoshiga mos va ta'limiy maqsadlarga xizmat qilishi kerak.
- O'qituvchi rahbarligi: O'yinlar o'qituvchi tomonidan boshqarilishi va maqsadli ravishda qo'llanilishi lozim.
- Xavfsizlik: Raqamli vositalardan foydalanganda bolalarning ma'lumotlar xavfsizligi ta'minlanishi kerak.

Xulosa

Maktabgacha ta'limda o'yin texnologiyalari bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim pedagogik vositadir. Ular bolalarni o'quv jarayoniga faol jalb qiladi, ijodiy va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi, shuningdek, o'rganishni qiziqarli va samarali qiladi. O'yinlar bolalarning yoshiga, qiziqishlariga va rivojlanish darajasiga moslashtirilgan holda qo'llanilganda eng yaxshi natijalarni beradi. Raqamli texnologiyalarning integratsiyasi zamonaviy ta'limda yangi imkoniyatlar ochadi, ammo ulardan oqilona va cheklangan holda foydalanish muhimdir.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, o'yin texnologiyalari maktabgacha ta'limda: bolaning tabiiy rivojlanish mexanizmini qo'llab-quvvatlaydi; mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi; ta'lim jarayonini qiziqarli, jonli va motivatsion holga keltiradi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida o'yin texnologiyalarini tatbiq etish bo'yicha maxsus metodik qo'llanmalar ishlab chiqish.

Tarbiyachilarni o'yin texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha malaka oshirish dasturlariga jalb etish.

Ta'lim jarayonida raqamli o'yin platformalaridan (interfaol doskalar, ta'limiy ilovalar, 3D-modellar) keng foydalanish.

Bolalar uchun o'yinlar orqali muloqot, fikrlash va emotsional rivojlanishni o'lchovchi diagnostik metodikalar ishlab chiqish.

Adabiyotlar.

1. OECD. *Play-Based Learning in Early Childhood Education*. – Paris: OECD Publishing, 2020.
2. UNESCO. *Learning Through Play: Strengthening Learning in Early Childhood Education*. – Paris, 2021.
3. Hedges, H. & Cullen, J. *Subject Knowledge in Early Childhood Curriculum and Pedagogy: Beliefs and Practices*. – Early Years, Vol. 32, No. 3, 2012.
4. Brooker, L. *Supporting Transitions in the Early Years*. – Buckingham: Open University Press, 2008.
5. Karimova, M. *Maktabgacha yoshdagi bolalarda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishda o'yinlarning roli*. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.

6. G'aniyeva, Z. *O'yin texnologiyalarining pedagogik asoslari*. – “Ta’lim texnologiyalari” jurnali, №3, 2021.
7. To‘lqinova, S. *Maktabgacha ta’limda raqamli o‘yin muhitidan foydalanishning afzalliklari*. – “Innovatsion ta’lim” jurnali, №1, 2023.
8. Kuzmina, N. V. *Pedagogicheskie texnologii v doshkolnom obrazovanii*. – Moskva: Akademiya, 2019.
9. Smirnova, E. O. *Psixologiya igry v doshkolnom vozraste*. – Moskva: Vlados, 2018.
10. Shirinova, D. *Maktabgacha ta’limda o‘yin orqali estetik tarbiya*. – Toshkent: TDPU, 2023.
11. Yusupova, M. *O‘yinli faoliyat orqali bolalar tafakkurini rivojlantirish*. – “Pedagogik izlanishlar” jurnali, №5, 2022.
12. Nabiyeva, D. *Interfaol o‘yinlar yordamida bolalarda axloqiy fazilatlarni shakllantirish*. – Toshkent: Innovatsion pedagogika, 2024.